

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ**

**Спеціальність «014 Середня освіта (Мова і література
(англійська))»**

ОС — магістр

Виконавець: Павлишинець Я.В.
студентка 2-го курсу,
групи СО МЛ(А)-2 (М)

(підпис)

Науковий керівник:
канд. пед. наук,
ст.викладач Кончович К.Т.

(підпис)

Робота допускається до захисту:
Зав. кафедрою:
д. пед. наук, доц. Теличко Н.В.

(підпис)

«___» _____ 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ	10
1.1. Психологічні передумови навчання майбутніх перекладачів соціокультурного аспекту професійно спрямованого іншомовного міжкультурного спілкування	10
1.2. Методичні засади формування соціокультурної компетенції у майбутніх перекладачів з двох іноземних мов на середньому ступені навчання	17
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШЛЯХОМ РОЗВИТКУ ЇХНЬОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СЕНСИБІЛІЗАЦІЇ	38
2.1. Відбір та характеристика навчального матеріалу для формування у майбутніх перекладачів соціокультурної компетенції у процесі вивчення німецької мови після англійської	38
2.2. Етапи формування у майбутніх перекладачів соціокультурної компетенції шляхом розвитку їхньої соціокультурної сенсibilізації	47
2.3. Підсистема вправ для формування соціокультурної компетенції у майбутніх перекладачів з двох іноземних мов	56
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92

ВСТУП

Формування професійної особистості перекладача відбувається в процесі оволодіння ним *професійною перекладацькою компетенцією* [34], яка передбачає оволодіння мовою як знаряддям посередництва у міжкультурному спілкуванні. Безпосередня підготовка перекладача здійснюється, в основному, на старших курсах. Для оволодіння перекладацькою компетенцією з професійною метою потрібно володіти досить високим рівнем іншомовної комунікативної і міжкультурної компетенції.

З цієї причини, навчаючи міжкультурної комунікації студентів молодших курсів на практичних заняттях з ІМ, слід постійно мати в полі зору кінцеву мету навчання: підготовку фахівця у галузі перекладу, тому отримання знань, здобуття навичок, формування і розвиток умінь у перекладацькій діяльності повинно відбуватись вже у перші роки навчання у ВНЗ на базі предметів мовного циклу, насамперед, таких як: “Перша ІМ”, “Друга ІМ”.

Отже, підготовка фахівців-перекладачів передбачає *професійно спрямоване навчання* [5, с. 128] протягом всіх п’яти років. Методисти єдині у своїй думці, що професійна підготовка студентів повинна стати невід’ємною складовою практичних занять з ІМ вже на початковому і середньому ступенях (*випереджаюча професіоналізація*), що є, власне кажучи, професійно спрямованим навчанням ІМ з метою формування *професійно спрямованої комунікативної компетенції*.

Природно, що навчання іншомовного міжкультурного спілкування студентів-перекладачів відбувається в значній мірі на практичних заняттях з ІМ. При цьому об’єктами спілкування “виступають культурно-мовні спільноти країн рідної та виучуваної мов” [5, 11]. Коли на професійному рівні вивчаються дві або більше ІМ, сфера міжкультурного спілкування

розширюється і “діалог культур” [55, с. 22] стає своєрідним “полілогом культур”.

Відомо, що процес оволодіння другою ІМ відбувається інакше, ніж першою, адже йдеться не про набір різних та окремих компетенцій спілкування у кожній мові, а про *“комплексну полікультурну і плюрилінгвальну компетенцію”*, що полягає у володінні на різному ступені кількома мовами та досвідом кількох культур, у здатності користуватися цими мовами з комунікативними цілями та брати участь у міжкультурному спілкуванні [27, с. 168].

Підсумувавши викладене вище про навчання іншомовної міжкультурної комунікації і оволодіння іншомовною комунікативною і міжкультурною компетенціями у процесі підготовки перекладачів з двох ІМ, слід, на нашу думку, виділити два *важливі аспекти, які визначатимуть процес навчання:*

1. *Випереджуюча професіоналізація як складова професійно спрямованого навчання і вивчення ІМ;*
2. *Особливості формування іншомовної комунікативної і міжкультурної компетенцій як комплексної полікультурної і плюрилінгвальної компетенції у декількох мовах.*

Як вже зазначалось, основним завданням перекладача є максимальне наближення опосередкованої двомовної комунікації до до комунікації у межах однієї мови і культури. З цього випливає, що для успіху у спілкуванні переклад повинен відповідати вимогам еквівалентності і адекватності [34, с. 353]. Тобто перекладач повинен постійно вирішувати, чи зможе відтворення мовного змісту вихідного тексту в перекладі служити достатньою базою для вірних висновків про глобальний зміст, враховуючи відмінності у фонових знаннях і в ситуації спілкування у реципієнтів тексту перекладу. Для подолання лінгвоетнічного бар’єру між комунікантами і забезпечення адекватного впливу текстів оригіналу і перекладу на адресатів перекладачеві слід часто здійснювати необхідні модифікаційні дії з

матеріалом перекладу, тобто оволодіти лінгвоетнічною комунікативною компетенцією [43, с. 186].

Отже, визнані авторитети в галузі навчання перекладу є одноставними щодо особливої ролі соціокультурної компетенції (СКК) (або в інших термінах “лінгвоетнічної”, “лінгвосоціокультурної”, “соціолінгвістичної” тощо компетенції) для успішного виконання перекладачем своїх функцій і для забезпечення комунікативної адекватності перекладу. Враховуючи професійну спрямованість вищої освіти на всіх ступенях навчання, ми маємо підстави говорити про виділення соціокультурної складової у професійно спрямованому навчанні ІМ перекладачів на початковому та середньому ступенях, тобто ще до безпосереднього вивчення суто перекладацьких дисциплін.

Проблеми формування іншомовної СКК у студентів та учнів широко дискутуються у вітчизняній та російській науковій літературі. Зокрема у працях Є. М. Верещагіна, В. Г. Костомарова закладені основи лінгвокраїнознавства; роботи Н. Ф. Бориско, Ю. І. Пасова, В. В. Сафонові, С. Г. Тер-Мінасові, В. П. Фурманові] присвячені теоретичним аспектам формування СКК у процесі міжкультурної комунікації, а у книзі О. Б. Тарнопольського та Н. К. Складенко розглядаються можливості навчання студентів стандартам комунікативної поведінки, прийнятим у США. Окрім того, вченими двох країн розробляються різноманітні методики формування СКК: у короткостроковому інтенсивному курсі навчання ІМ – О. І. Селіванова; під час читання текстів різного типу – О. В. Бирюк, П. Ю. Мельник, Л. П. Рудакова; в усному мовленні – Т. О. Стеченко; за допомогою розвитку емпатії – Н. В. Богусевич; шляхом використання відеофільмів – Т. О. Яхнюк [95]; у середніх загальноосвітніх закладах – Л. П. Голованчук, А. Й. Гордєєва, В. І. Калінін, О. Л. Красковська, Ю. В. Кузьменко, А. К. Солodka. Проте *питанню формування СКК у процесі підготовки майбутніх перекладачів (МП) у межах практичних мовних дисциплін приділялась незначна увага.*

На нашу думку, є потреба розглянути процес навчання іншомовної міжкультурної комунікації і, зокрема формування професійно спрямованої СКК, саме виходячи з *проблем формування у МП психологічної готовності до діалогу культур і посередництва у ньому та вироблення у них стратегічного вміння володіти “тактикою розуміння чужого”* (термін Л. Бределли (L. Bredella)).

Такий підхід до формування СКК не може бути повністю реалізований за допомогою вже існуючих навчальних матеріалів і методик формування цієї компетенції та вимагає розробки нової методики і спеціальних вправ. У процесі розробки методики формування СКК у німецькій мові (НМ) як другій ІМ ми орієнтувались на студентів третіх курсів (середній ступінь навчання), тому що вони вже досягли початкового рівня володіння НМ (A2, A2+ за загальноєвропейською шкалою володіння ІМ), але ще не почали вивчати перекладацькі дисципліни з другої ІМ.

Таким чином соціальне замовлення суспільства на підготовку перекладачів з двох ІМ (англійської і німецької) та доцільність формування у них професійно спрямованої СКК ще до вивчення перекладацьких дисциплін, необхідність врахування ролі психологічного фактору і стратегічних міжкультурних вмінь у формуванні СКК у МП та недостатня наукова розробленість цих проблем у методичному плані зумовили **актуальність** цього дослідження.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні процесу формування СКК у майбутніх перекладачів шляхом розвитку їхньої *соціокультурної сенсibilізації (СКС)*, яка полягає в усвідомленні ними взаємозалежності мови і культури, взаємовпливу рідної та іноземних мов і культур у процесі комунікації та передбачає чутливість студентів до можливих результатів такого взаємовпливу.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

1. Визначити і охарактеризувати зміст і структуру СКК у майбутніх перекладачів, психологічні передумови та методичні засади її формування під час вивчення НМ як другої ІМ на базі англійської мови (АМ).

2. Відібрати навчальний матеріал для моделювання полілогу культур України та німецькомовних країн за визначеними критеріями його відбору.

3. Конкретизувати мінімально необхідний обсяг знань з теорії міжкультурної комунікації, яким слід оволодіти студентам, та дослідити особливості і прийоми соціокультурного аналізу ситуацій міжкультурного спілкування.

Об'єктом дослідження є процес професійно спрямованого навчання майбутніх перекладачів іншомовної міжкультурної комунікації.

Предметом дослідження виступає процес формування у майбутніх перекладачів соціокультурної компетенції шляхом розвитку їхньої соціокультурної сенсibilізації у процесі вивчення НМ після АМ на середньому ступені навчання.

Для вирішення поставлених завдань використані такі **методи**:

критичний аналіз наукової літератури з методики навчання ІМ, психології, лінгвістики, перекладознавства, культурології стосовно досліджуваної проблеми; аналіз сучасних нормативних документів та підручників з НМ щодо формування СКК у МП; вивчення, аналіз і узагальнення досвіду викладачів з навчання міжкультурного спілкування НМ; моделювання навчального процесу;

Наукова новизна дослідження полягає в вдосконаленні визначення суті і уточнено особливості понять “соціокультурна сенсibilізація”, “соціокультурна рефлексія”, “механізм виникнення міжкультурного непорозуміння”, “адекватне порівняння”, “ситуація міжкультурного непорозуміння”, “соціокультурні стратегії”;

Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає у: створенні комплексу вправ для формування СКК у МП на середньому ступені навчання.

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано в 2 статтях, із них 1 – у студентському науковому віснику, одна – у міжнародному виданні.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 96 сторінок.

ВИСНОВКИ

Вивчення наукових праць із проблем перекладознавства та підготовки перекладачів показав, що професійна діяльність перекладачів передбачає оволодіння специфічними соціокультурними знаннями і вміннями з метою успішного подолання під час перекладу міжкультурних лінгвоетнічних бар'єрів і забезпечення комунікативно-функціональної еквівалентності текстів оригіналу і перекладу.

Аналіз психологічних передумов навчання майбутніх перекладачів засвідчив, що формування у них СКК неможливе без усвідомлення взаємозв'язку мови і культури, взаємовпливу мов і культур у міжкультурному спілкуванні і без розвитку чутливості до можливих результатів такого взаємовпливу. Такі процеси, в свою чергу, сприяють, розвитку психологічної готовності майбутніх фахівців до міжкультурного спілкування і до вирішення професійних завдань перекладача. За цих умов одним з ефективних засобів формування СКК є рефлексія, яка спрямована на осмислення студентами власних дій щодо сприймання і розуміння іноземної культури у процесі оволодіння ІМ та своєї поведінки у міжкультурному спілкуванні, а також закономірностей, за якими відбуваються ці дії.

Врахування об'єктивних труднощів формування СКК, особливостей її змісту і структури у перекладачів дозволило дійти висновків про те, що методика формування СКК шляхом засвоєння явищ, символів, правил, норм і стандартів поведінки у культурах, мова яких вивчається, треба доповнити методикою, що дозволяє оволодіти вміннями розуміти іншу культуру і брати участь у міжкультурному спілкуванні. При цьому акцент у процесі формування СКК повинен робитись на процесах усвідомлення студентами взаємозалежності й взаємовпливу РМ та ІМ і відповідних культур під час міжкультурного спілкування та на розвитку їхньої чутливості до такого взаємовпливу.

Для позначення вищевказаних процесів нами було запропоновано термін “соціокультурна сенсibilізація” (СКС), який об’єднує поняття “соціокультурне усвідомлення” і “соціокультурна чутливість”. Отже, наш підхід до формування СКК у МП полягає у розвитку їхньої СКС, тобто в усвідомленні студентами взаємозалежності мови і культури, а також взаємовпливу рідної та іноземних мов і культур у процесі комунікації і передбачає формування чутливості студентів до можливих результатів такого взаємовпливу та до існуючих соціокультурних відмінностей.

Врахування особливостей формування СКК у майбутніх перекладачів шляхом розвитку їхньої СКС зумовило відбір і обґрунтування особливих методичних прийомів: розкриття соціокультурного потенціалу лексичних одиниць; порівняння культур за допомогою створення функціонального еквіваленту; аналізу і інтерпретації ситуацій міжкультурного непорозуміння; оволодіння стратегіями попередження непорозумінь та інших прийомів, які враховують особливості механізму міжкультурного спілкування і психологію сприймання іншомовної спільноти.

Для відбору матеріалу для міжкультурного навчання ІМ і формування СКК було інтерпретовано у руслі досліджуваної проблематики сформульовані у науковій літературі основні критерії відбору (репрезентативності, достовірності, типовості, сучасності, актуального історизму, соціокультурного потенціалу, контрастивності, ступеня інтерференції з рідною культурно-мовною спільнотою), а також визначено і обґрунтовано додаткові критерії, релевантні для методики розвитку СКС студентів, а саме: суб’єктивності змістів, іноземного авторства, використання перекладів, використання текстів з першої ІМ, інформування про теорію міжкультурної комунікації, відкритості, вибіркової змістів.

Аналіз методичних засад формування СКК шляхом розвитку СКС у майбутніх перекладачів зумовив виокремлення наступних етапів її формування:

1. Сенсибілізація студентів до механізму сприймання рідної та іноземних культур.
2. Сенсибілізація студентів до культурних відмінностей шляхом розкриття специфічних соціокультурних значень лексичних одиниць, мовленнєвих дій і стандартів поведінки.
3. Сенсибілізація студентів до механізму порівняння культур.
4. Сенсибілізація студентів до механізму міжкультурного спілкування і подолання непорозумінь.
5. Сенсибілізація студентів до впливу соціокультурних факторів на процес здійснення перекладу і його результати.

Названі етапи інтегруються у процес навчання міжкультурного спілкування ІМ на практичних заняттях, передбачають поступове проникнення у механізми вивчення культури і міжкультурної комунікації, дають можливість здобути міжкультурні знання і розвинути вміння та враховують особливості професійно спрямованого навчання майбутніх перекладачів ІМ.

Відповідно до цілей кожного з етапів було визначено і сформульовано, знання, що здобуваються студентами, і вміння, що формуються у процесі розвитку їхньої СКС. Ці знання та вміння мають міжкультурний характер, тобто дають можливість здобути СКК без огляду на конкретну культуру. Водночас вони враховують особливості професійно зорієнтованого навчання студентів-перекладачів.

Формування СКК шляхом розвитку СКС зумовило розробку нового типу вправ – вправ із соціокультурною рефлексією. Рефлексія вводиться як окрема додаткова фаза до класичної трьохкомпонентної структури вправи, яка спрямована на аналіз і усвідомлення впливу іншомовної культури на ІМ, і, відповідно, рідної культури на рідну мову та взаємодію культур і мов під час міжкультурного спілкування. Вона відбувається переважно у формі евристичної бесіди викладача зі студентами під час виконання завдання або під час чи після контролю завдання шляхом постановки викладачем

спеціально зорієнтованих питань, що спонукають студентів до відповідних аналітичних операцій. Саме під час фази рефлексії у студентів розвиваються соціокультурне усвідомлення і чутливість, які є складовими СКС.

Відповідно до виділених етапів розвитку СКС та їх особливостей створено підсистему вправ для розвитку СКС, яка складається з п'яти груп і відповідних видів вправ визначеного нами додаткового типу – вправ із соціокультурною рефлексією.

На основі запропонованої підсистеми вправ було розроблено комплекс вправ для розвитку СКС на матеріалі програмних тематичних розділів. В якості зразка було обрано один з чинних навчально-методичних комплексів з НМ, в якому ми адаптували до методики розвитку СКС навчальний матеріал восьми розділів, вводячи нові вправи або модифікуючи існуючі.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>